

system, test of the overall physical and mental performance was carried out, the level of physical health was determined the research of central hemodynamics, adaptive capacity, which reflects the functional state of the vegetative level regulation of homeostasis and determines the dependence of the level of adaptation allows to determine the functionality of the circulatory apparatus of pupils, to reveal the dynamics of adaptive reactions of an organism. Analyses of the obtained results of the research indicate increased the functional capacity of the cardiovascular system, mental and general physical health, level of health. The obtained results allow to identify the positive dynamics of adaptive reactions of the organism in the process of health program. Results of the research have a considerable practical importance to optimize the learning process of physical education in school and solution of the problem of rehabilitation of children with visual impairment during their learning.

Keywords: children of secondary school age, visual impairment, adaptive capacity, aerobic activity, physical health, physical performance, physiotherapy, massage.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2014

Статтю прийнято до друку 13.03.2014

Рецензент: д.п.н., проф. Якса Н.В.

УДК 376.091(477)(092)

РУДОЛЬФ ГЕНРІХОВИЧ КРАЄВСЬКИЙ: ОСОБИСТІСТЬ, ПЕДАГОГ, ВЧЕНИЙ-ДЕФЕКТОЛОГ

**Чепурна Л.Г.,
Козинець О.В.**

Розв'язання сучасних завдань корекційної педагогіки та психології передбачає глибоке вивчення та творче використання прогресивної психолого-педагогічної спадщини минулого, а дослідження різнобічної діяльності та наукових поглядів відомих дефектологів є одним із важливих напрямків розвитку педагогічної науки й освітньої практики сьогодення. На сучасному етапі, упродовж останніх десятиріч, в Інституті корекційної педагогіки та психології активно досліджуються питання внеску у розвиток дефектологічної науки українських вчених, які зробили вагомий вклад у становлення та розвиток дефектології за всіма нозологіями. Вже захищені кандидатські дисертації по творчій спадщині І.О. Сікорського (С.І. Корнев), внеску О.М. Щербини у становлення та розвиток вітчизняної тифлопедагогіки (Л.Г. Кулик), готуються до захисту роботи про розвиток теорії та історії сурдопедагогіки у науковій спадщині М.Д. Ярмаченка (Н.О. Климко), про науковий внесок І.С. Моргуліса у розвиток вітчизняної тифлопедагогіки (В.В. Барко).

Наше дослідження спрямоване на вивчення внеску Рудольфа Генріховича Краєвського, вітчизняного вченого, який займався проблемами логопедії та сурдопедагогіки.

Ім'я Р.Г. Краєвського науковій спільноті відоме як медика-фельдшера, теоретика і практика психіатрії, педагога, вченого-дефектолога. Проведений нами аналіз архівних матеріалів та літературних джерел засвідчив, що в наукових виданнях інформації про життєвий, творчий та науковий шлях Рудольфа Генріховича вкрай мало. В останні роки життя він почав писати нарис «Мій життєвий шлях»¹, але не встиг його завершити. Тому більшу частину інформації про становлення особистості Р.Г. Краєвського ми почерпнули саме з його спогадів та архівних матеріалів.

Народився Рудольф Генріхович 12 квітня 1897 року у Варшаві. Його батьки, Генріх та Антоніна Краєвські, виховували двох синів – Рудольфа та молодшого Генріха.

У 1906 році уся сім'я переїздить з Варшави в село Артеушку (неподалік від міста Чита, де батько працював на будівництві Амурської залізниці) [5].

На початку 1909, через хворобу матері, Р.Г. Краєвський повернувся до Кракова до матеріної сестри Ванди. Там він був зарахований до 3-го класу Краківської класичної гімназії. Рівень знань учня виявився дуже добрим, він краще за однолітків володів латинською та німецькою мовами, які вивчали в гімназії. [5, С.10].

У січні 1910 року після смерті матері, рідні відвезли Рудольфа Генріховича на навчання до класичної гімназії-пансіоната «Святих Отців» ієзуїтів в м. Бонковіце біля м. Хирув (колишня територія Австро-Угорщини, нині – Львівська область) [4, 5].

Навчання у Бонковіцькому пансіонаті йому давалося легко. Він відчував постійну потребу збагачувати себе знаннями із різних галузей наук. Крім науки, захоплювався чоботярською та швейною справою, займався переплетінням книг. Часто на замовлення виготовляв бювари – своєрідні «портфелі» або зошити з листами із промокальним папером для осушування чорнила [5].

Згадуючи цей період, Р. Г. Краєвський відзначив високу педагогічну майстерність, яка була у вчителів-

¹ Автори статті висловлюють велику вдячність канд. пед. наук О.О. Савченку, канд. пед. наук Е.П. Грозі за надану можливість вивчення даного рукопису.

вихователів Бонковіцького пансіонату. Всі без виключення педагоги були високоєрудованими, любили дітей, свою професію і по-справжньому знали свою справу. Відчувалося, що вони багато працюють над собою. Керівник закладу, отець Бенедикт, блискуче знав, яким має бути педагог-наставник та якими якостями він має бути наділений. [5, С. 15]. Цей період навчання дуже вплинув на формування у Рудольфа Генріховича високої педагогічної тактовності, мудрості, безосудності, стриманості та толерантності, які він згодом проявить, будучи викладачем Київського державного педагогічного університету імені О.М. Горького.

У липні 1914 року Р.Г. Краєвський успішно здав екстерном вступні іспити до Петроградської польської гімназії, яку успішно закінчив у 1916 році та вступив на медичний факультет Психоневрологічного інституту. Зараховував Рудольфа Генріховича після короткої співбесіди сам В.М. Бехтерев, який високо оцінював наполегливість та успіхи студента у навчанні.

Р.Г. Краєвський періодично отримував від В.М. Бехтерева завдання, до виконання яких ставився з відповідальністю. Це були переважно схеми з топографічної анатомії нервової системи, які потрібно було зобразити в художній формі. Ця співпраця фактично, стала підґрунтям творчої діяльності науковця. В більш зрілі роки до всіх талантів Р.Г. Краєвського додається ще талант художника. В складні роки навчання на дефектологічному факультеті, в роки повернення із Києва до Чкалова, це вміння не раз ставало йому в нагоді, допомагало його сім'ї встати на ноги у важкі післявоєнні роки та заспокоїти душу [5].

1916 рік був особливо напруженим. У країні відбувалася революція. На фронт кожного дня відправляли потяги з мобілізованими солдатами та офіцерами. Рудольф Генріхович отримав призначення в польовий шпиталь асистентом хірурга [4].

Після повернення зі служби, у жовтні 1917 року екстерном закінчив Петроградську фельдшерську школу, здобувши спеціальність фельдшера. Цього ж місяця добровільно пішов працювати воєнним фельдшером Червоної гвардії, а з 1918 року – Червоної Армії. [2]. Спочатку був рядовим, згодом –начальником санітарної частини загону [4].

Під кінець літа 1919 року Р.Г. Краєвському довелося їхати на лінію бойових дій на Кубань. В дорозі між Воронежем та Тамбовом в їхній потяг вцілів артилерійський снаряд. Потяг зійшов з рейок. Про перемогу Червоної армії Р.Г. Краєвський дізнався, оговтавшись у вагонній мобільній лікарні з травмою хребта та відкритою травмою черепа.

Після одужання Рудольфа Генріховича призначили начальником санітарної частини Невського запасного полку, де він прослужив до весни 1920 року, після чого полк був переведений в місто Київ. Тоді він навіть не здогадувався, що його наступні півстоліття пройдуть у цьому місті [5].

Демобілізувавшись в 1923 році з лав Червоної Армії за станом здоров'я, Р.Г. Краєвський влаштувався старшим лікарським помічником в Кирилівську психіатричну лікарню м. Києва (нині психіатрична лікарня імені І.П. Павлова), де працював протягом 1924 – 1932 рр. на посаді фельдшера спочатку у гострому відділенні для дорослих, а згодом — у дитячому відділенні. З 1924 року став членом Спілки працівників вищої школи.

У 1928 році Р.Г. Краєвський вступив на дефектологічний факультет Київського інституту соціального виховання при Вищому інституті народної освіти (згодом перейменованого на Київський державний педагогічний інститут імені О.М. Горького). З 1929 по 1932 рр. не полишаючи роботи в психіатричній лікарні Рудольф Генріхович здобував педагогічну освіту. По закінченні навчання отримав спеціальність педагога-дефектолога.

Згадуючи роки навчання на дефектологічному факультеті, Р.Г. Краєвський наголошував на універсальності підготовки корекційних педагогів. Крім медицини та біологічних предметів, викладались основи сурдопедагогіки, олігофренопедагогіки та тифлопедагогіки. [5, С. 64].

З 1931 р., будучи студентом дефектологічного факультету, Р.Г. Краєвський працював вчителем фізичної культури в Київській школі для сліпих, з 1932 р., – в Київській школі для глухонімих. Спочатку на посаді вихователя, згодом – завідувача слухомовленнєвого кабінету, де працював до 1941 року включно, одночасно поєднуючи цю роботу із практикою в військово-лікувальній експедичній комісії [4].

За час роботи у школі для глухонімих, Р.Г. Краєвський інтенсивно вивчав мову жестів. Вільно користуючись ними, він намагався знайомити дітей з творчістю таких письменників як Жуль Верн, Джек Лондон та інших класиків. Завдяки читанню різних літературних творів, у дітей розширювався світогляд, покращувалося уміння будувати фрази та речення, висловлювати свої думки. І головне – у дітей змінювалась на краще поведінка та рівень етикету. Згодом науковець, працюючи лаборантом функціональної діагностики при Київській військово-лікувальній лабораторії (1933 – 1941 рр.) та консультантом логопедом Київського науково-методичного кабінету спеціальних шкіл Народного Комісаріату Освіти УРСР [3], організував гурток «Усного мовлення».

Та повідомлення про те, що починається наступ Німеччини на Радянський Союз, змусило усю родину Краєвських у липні 1941 року евакуюватися із Києва до Ростова на Дону разом з дітьми школи-інтернату для глухих.

Вже в Ростові, Київську школу для глухих об'єднали зі Старо-Черкаською школою для глухих, а Рудольфа Генріховича призначили завучем обох шкіл [5].

У жовтні 1941 року Р.Г. Краєвський вступив на службу до «сортувального» евакошпиталю Чкалівського обласного відділу охорони здоров'я начальником санпропускника. Згодом став завідувати відділом медичної статистики Управління евакошпиталів та консультантом з питань порушення слуху і мовлення в спеціальних евакошпиталях та гарнізонній поліклініці [2].

Після звільнення Києва від окупації, 6 листопада 1943 року Р.Г. Краєвського було запрошено на посаду штатного інспектора-методиста відділу спеціальних шкіл для дітей з порушенням слуху та мовлення Міністерства освіти УРСР та старшим науковим співробітником Інституту дефектології [3]. А з вересня 1945 року Р.Г. Краєвський почав працювати викладачем спеціальної педагогіки та логопедії в КДПІ імені О.М. Горького, в 1952 році вступив до цільової аспірантури при Інституті.

У 1957 році блискуче захистив кандидатську дисертацію на тему «Методика слухової роботи в школі глухонімих дітей» в Москві, а 4 травня 1957 рішенням Ради Інституту дефектології АПН РСФСР Р.Г. Краєвському був присуджений науковий ступінь кандидата педагогічних наук [4, 5].

Працюючи на посаді старшого викладача дефектологічного факультету КДПІ імені О.М. Горького, учений здійснював плідну науково-практичну діяльність, у якій значне місце посідали питання теорії і практики української сурдопедагогіки та логопедії. Не менш вагоме місце Р.Г. Краєвський відводив підготовці спеціалістів логопедів, і був одним із перших науковців, які розробляли курси логопедії для навчання студентів в Україні, зокрема в КДПІ імені О.М. Горького [4].

Неоцінним здобутком стали розроблені Р.Г. Краєвським перші програми з навчальних курсів «Логопедія», «Вступ до дефектології» та інші, як результат вивчення та критичного осмислення вітчизняного та зарубіжного освітянського досвіду, власної педагогічної діяльності. Також учений активно займався розробкою навчальних планів і програм зі спеціальних дисциплін для підготовки дефектологів у післявоєнні роки та досліджував проблеми розвитку слухового сприймання у глухих дітей, був одним із перших, хто починав читати курс логопедії для студентів-логопедів та сурдопедагогів у Києві [3, 4].

Найбільш відомі наукові праці Р.Г. Краєвського це – підручники «Мова жестів глухих», «Порушення мови та їх усунення», брошури «На допомогу інвалідам вітчизняної війни з порушенням слуху і мови», «Батькам глухонімої та оглухлої дитини», «Основы методики развития слухового восприятия у тугоухих и глухонемых детей» тощо.

У 1959 році, за станом здоров'я, Р.Г. Краєвський пішов на пенсію. Перебуваючи на заслуженому відпочинку, він продовжував активно займатися науковою й творчою діяльністю, його запрошували на роботу в КДПІ імені О.М. Горького для читання лекцій на умовах погодинної оплати. Крім того, до останнього, науковець активно працював над розробкою методичних посібників, наукових статей. (Остання «О подходе к проблеме заикания», побачила світ у 1976 році в журналі «Дефектология»). Довгий час Рудольф Генріхович працював над укладенням термінологічного словника з дефектології, але не встиг його завершити [5].

26 січня 1980 року на 83 році життя Рудольф Генріхович Краєвський помер [2]. Похований у Луганську.

Тож, підводячи підсумок передумов наукового становлення вченого, можна відзначити, що професійна діяльність Р.Г. Краєвського як вчителя, дослідника, викладача відбувалася, з одного боку, у важких соціальних умовах життя українського народу, в період складних соціально-політичних і економічних післявоєнних процесів, коли починала розбудовуватися вітчизняна корекційна педагогіка загалом та, зокрема, сурдопедагогіка та логопедія.

Таким чином, можна стверджувати, що Р.Г. Краєвський залишив нащадкам цінну наукову та творчу спадщину, наповнену глибокими прогресивними ідеями, різними положеннями, методами та формами роботи, критичними поглядами з актуальних проблем розвитку, навчання та виховання дітей з порушенням слуху та мовлення, більшість з яких і сьогодні не втрачають своєї важливості в період розбудови нової системи освіти незалежної України.

Література

1. **Дефектологічний словник:** навчальний посібник / за ред. В.І. Бондаря, В. М. Синьова. – К.: МП Леся, 2011. – 528 с.
2. **Некролог** // Дефектология. Научно-методический журнал Академии педагогических наук СССР / Рудольф Генрихович Краевский – М.: Педагогика, 1980. – №5. – С.94.
3. **К 80-ти летию со дня рождения.** Краевский Р. Г. // Дефектология. Научно-методический журнал Академии педагогических наук СССР / Р. Г. Краевский – М.: Педагогика, 1977. – №4. – С.93.
4. **Київський міський Державний архів** – Ф.Р-346.- Оп. 5. – Книга 206. – Арк 49.
5. **Краевский Р.Г.** Мой жизненный путь. Рукопись [з особистого архіву Рудольфа Генріховича Краєвського].

References

1. **Defektologichnyj slovnnyk:** navchal'nyj posibnyk / za red. V.I. Bondarja, V. M. Syn'jova. – K.: MP Lesja, 2011. – 528p.
2. **Nekrolog** // Defektologija. Nauchno-metodicheskij zhurnal Akademii pedagogicheskikh nauk SSSR / Rudolf Genrihovich Kraevskij — M.: Pedagogika, 1980. — №5. — P.94.
3. **K 80-ti letiju so dnja rozhdenija.** Kraevskij R. G. // Defektologija. Nauchno-

metodicheskij zhurnal Akademii pedagogicheskikh nauk SSSR / R.G. Kraevskij — M.: Pedagogika, 1977. — №4. — S.93.
4. *Kiivs'kij mis'kij Derzhavnij arhiv* — F.R-346.- Op. 5. — Kniga 206. — Ark 49. 5. *Kraevskij R.G. Moj zhiznennyj put'. Rukopis'* [z osobystogo arhivu Rudol'fa Genrihovycha Krajevs'kogo].

Чепурна Л.Г., Козинець О.В. Рудольф Генріхович Краєвський: особистість, педагог, вчений-дефектолог

Наукову статтю присвячено життєвому й творчому шляху відомого дефектолога радянського періоду Рудольфу Генріховичу Краєвському (1897–1980), чиє ім'я науковій спільноті відоме як медика-фельдшера і педагога, теоретика і практика психіатрії, вченого-дефектолога з проблем сурдопедагогіки та логопедії. Стаття містить ретроспективний аналіз передумов становлення Р.Г. Краєвського як науковця, в ній окреслені основні напрямки науково-організаційної діяльності та громадського життя педагога, здійснюється опис історичного періоду, протягом якого Р.Г. Краєвський працював на дефектологічному факультеті Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького, оприлюднені раніше невідомі сторінки з біографії та творчості вченого, згадуються найбільш значущі наукові праці Р.Г. Краєвського.

Ключові слова: Рудольф Генріхович Краєвський, КДПІ імені О.М. Горького, дефектологічний факультет, школа для глухих, психіатрична лікарня імені І.П. Павлова, спеціальні школи, евакуаційний шпиталь, сурдопедагогіка, логопедія, дефектологія.

Чепурная Л.Г., Козинец А.В. Рудольф Генрихович Краевский: личность, педагог, ученый-дефектолог

Научная статья посвящена жизненному и творческому пути известного дефектолога советского периода Рудольфу Генриховичу Краевскому (1897-1980). Его имя научному сообществу известно как медика-фельдшера, педагога, теоретика и практика психиатрии, ученого-дефектолога по проблемам сурдопедагогики и логопедии. Статья содержит ретроспективный анализ предпосылок становления Р.Г. Краевского как ученого, в ней очерчены основные направления научно-организационной деятельности и общественной жизни педагога, осуществляется описание исторического периода, на протяжении которого Р.Г. Краевский работал на дефектологическом факультете Киевского государственного педагогического института имени А. М. Горького, обнародованные ранее неизвестные страницы из биографии и творчества ученого, упоминаются наиболее значимые научные труды Р.Г. Краевского, в частности пособия «Язык жестов глухих» и «Нарушения речи и их устранение».

Ключевые слова: Рудольф Генрихович Краевский, КГПИ имени А.М.Горького, дефектологический факультет, школа для глухих, психиатрическая больница имени И.П. Павлова, специальные школы, эвакуационный госпиталь, сурдопедагогика, логопедия, дефектология.

Chepurna L.G., Kozynets O.V. Rudolf Krajewski: personality, teacher, scientist-defectologist.

Study describes life and creative path of the famous Ukrainian defectologist of Soviet period Rudolf Genrikhovich Krajewski (1897-1980), whose name is known to the scientific community as doctor's assistant, theoretician and practitioner of psychiatry, educationist, scientist-defectologist in fields of Surdo-pedagogics and Speech therapy. Retrospective analysis of the prerequisites of becoming Rudolf Krajewski as a scientist is done, the main directions of scientific-organizational activity and social life of the teacher are outlined. Study also talks about a historical time period when Rudolf Krajewski worked at Defectology Department of the M.Gorky Kiev State Pedagogical University. Main points of his biography and scientific works are represented and published for the first time. The article talks about the most important scientific works, including the manuals "Sign Language of the Deaf" and "Speech disturbances and their elimination".

Keywords: Rudolf Genrikhovich Krajewski, KDPI named M. Gorky, Defectology Department, School for the Deaf, Psychiatric Hospital named Ivan Pavlov, special schools, evacuation hospital, Surdo-pedagogics, speech therapy, defectology.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2014 р.

Статтю прийнято до друку 30.03.2014 р.

Рецензент: д.п.н., акад. Синьов В.М.

УДК: 376.36-053.4:811.161.2'367

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

Швалюк Т.М.

кандидат педагогічних наук

Реформа загальноосвітньої школи передбачає ускладнення шкільних програм та посилення принципу розвивального навчання. Зміст шкільного навчання висуває певні вимоги до рівня розумового і мовленнєвого розвитку дітей. Одним із головних завдань різнобічного розвитку дошкільників є навчання рідної мови та розвитку мовлення. У старшому дошкільному віці діти повинні повністю оволодіти всіма системами мови, комунікативними вміннями та навичками, а також володіти певним рівнем розвитку мовленнєвого мислення. [4] Це завдання набуває ще більшої актуальності під час навчання дітей, які мають тяжкі мовленнєві порушення. [2]

З огляду на це важливо, щоб діти ще до навчання в школі вміли використовувати всі граматичні одиниці – словосполучення та речення рідної мови. Однак, спостереження за усім мовленням дітей старшого дошкільного віку показують недосконалість його синтаксичної будови. (Н.С.Жукова, І.С.Марченко, Є.Ф.Соболевич,